OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

DiDAi3!

Adaptace v literární výchově na základní škole

Ivana GEJGUŠOVÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY S DIDAKTIKOU, PdF OU

Ostrava 17. 10. 2020

Adaptace – vymezení pojmu

- Adaptace jako proces úpravy textu s textovým výstupem: literární text/pretext – literární text

respektování tematiky díla, případně i specifik kompozice a jazyka, zachování hodnot díla; úprava textu vzhledem k potřebám příjemců, žánrový posun

- Adaptace jako posun napříč druhy umění: literární text jako východisko pro vznik díla divadelního, filmového, výtvarného, hudebního…..

Slovník literární teorie (Š. Vlašín a kol., 1984, s. 11)

Adaptace v literární tvorbě pro děti

- Specifické cíle a funkce adaptací textů pro dětské čtenáře využívané v literární výchově

– jednou z funkcí je zprostředkovat dětskému čtenáři kontakt s literárními díly, která převyšují jeho čtenářské kompetence a dosavadní čtenářské zkušenosti;

– rozlišení adaptací, u nichž

- není potřebné povědomí o textu jako výsledku procesu adaptace (není nutné povědomí o pretextu, pretextech),
- je potřebné znát vstupní text (pretext) a výslednou podobu vzniklou adaptací (komparace obou textů má vést k hlubšímu porozumění pretextu, zhodnocení jeho kvality apod.)

Adaptace v čítankách

- Pojetí literární výchovy na ZŠ – žánrově-tematické a chronologické (obvykle převažuje v 6. a 7. ročníku žánrově-tematické; v 8. a 9. ročníku chronologické; obě pojetí se prostupují)

- 6. a 7. ročník
- Obsah literární výchovy, učivo – seznámení s okruhem žánrů - pohádka, pověst, mýtus, báje… adaptace jako nástroj pro seznámení se stěžejními hodnotami světové a české literatury v nejstarších období (např. antika a středověk), např. adaptace antických bájí a pověstí (Staré řecké báje a pověsti /E. Petiška, A. Ježková; Rytíři krále Artuše/V. Hulpach)

Adaptace české literární klasiky

- Adaptace jako nástroj pro realizaci komunikace žáků s literárním dílem, které převyšuje jejich čtenářské kompetence a čtenářské zkušenosti, opora ve výstupech literární výchovy v RVP ZV (*ČJL-9-3-08 žák porovnává různá ztvárnění téhož námětu v literárním, dramatickém i filmovém zpracování,* RVP ZV, 2017, s. 24).
- **B. Němcová**
- adaptace pohádek autorky v čítankách pro 1. stupeň ZŠ – výrazné krácení textů a jazykové úpravy
- **Babička** – nakladatelství Fragment, 2011, 45 s.; převyprávěl Petr Prouza; vydáno v edici První čtení s porozuměním, 21 kapitol v rozsahu dvou stran, doplnění textu o ilustrace Antonína Šplíchala, respektována kompozice původního textu, výrazné krácení, minimum popisných pasáží, ponechány příběhy Viktorky a Kristly
- **Babička** – nakladatelství Práh, jazyková úprava textu Anny Novotné, lexikální, morfologické a syntaktické substituce, hlavní úskalí úprav - historismy
- Filmové adaptace – 1940, František Čáp, Terezie Brzková a Nataša Tánská; 1971, Antonín Moskalyk, Jarmila Kurandová a Libuše Šafránková

K. J. Erben Kytice

- komiksové zpracování - ERBEN, K. J., MIKLUŠÁK, D. a kol. *Komiksová Kytice*. Praha: Transmedialist, 2016.
- ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice*. Praha: Garamond, 2006.
- divadelní adaptace – Kytice aneb Baladyáda v šesti dílech (J. Suchý, F. Havlík, 1972, divadlo Semafor)
- filmová adaptace – Kytice, 2000, rež. F. A. Brabec
- Volná inspirace klasikou: Šinkovský, Martin. *Městečko Kytice*. Praha: Egmont, 2018.
- od balady k hororu zasazeném do Sudet, obyvatelé města prožívali či aktuálně prožívají stejné tragédie jako Erbenovi hrdinové, motiv blíženců (viz Erbenův život), v závěru nalezení místa posledního odpočinku matky

K. H. Mácha Máj

- filmová adaptace – Máj, 2008, rež. F. A. Brabec
- Tzv. rekompozice Máje – Koupil, Ondřej. *Květen. Rekompozice Máchova Máje*. Praha: Akropolis, 2020.
- Koupilovo pojetí procesu rekompozice – obdoba postupů běžných pro tzv. starou literaturu, využití již existující látky a její nové převyprávění
- Zrcadlový text, původní podoba Máchova *Máje* a Koupilův *Květen*, snaha o zcivilnění a zprozaičtění textu, polemika s nenaplněností a bezútěšností lidské existence, možné využití ve vysokoškolském prostředí, náročnost výsledku rekompozice neumožňuje využití na základní škole (obtížně ve středoškolském prostředí)

Didaktická úskalí využívání adaptací v literární výchově na 2. stupni ZŠ

- Adaptace české klasiky – cíl usnadnit komunikaci s literárním dílem, které převyšuje čtenářské kompetence a čtenářské zkušenosti žáků

- Potřeba: seznámit žáky s výchozím textem a adaptaci využít k usnadnění komunikace s textem, k porozumění textu, adaptace ve „služebné roli“
- Realita: mnohdy maximální pozornost věnována adaptaci, která zcela zastíní výchozí text
- (např. práce s baladami K. J. Erbena – třída rozdělena do tří skupin, jedna pracuje s krátkou ukázkou z vybrané balady, druhá s její filmovou podobou, třetí s nahrávkou muzikálové podoby), žáci si nejsou schopni utvářet představu o poetice výchozího díla, o posunech spojených s procesem adaptace (v rovině žánrové, tematické, jazykové)
- kvalitnější poznání stěžejních textů české literatury 19. století je nahrazeno atakem různých podnětů, které žák mnohdy neumí systematizovat a rozkličovat

Použitá literatura

- Kubeczková, Olga. Několik poznámek k problematice adaptace v literární tvorbě pro děti a mládež. In *O dieťati, jazyku, literature*. 2020, roč. VIII, č. 1, s. 46 – 57.
- Novák, Radomil a Ivana Gejgušová. *Adaptace literárního díla a její didaktické využití.* Ostrava: Ostravská univerzita, 2002.
- Peterka, Josef. *Literární teorie pro učitele*. Praha: Mercury Music&Entertainment, 2007.
- Vlašín, Š. a kol. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984.